

TOMMY KARMAN
DEN EVIGA NORDANVINDEN

Med illustrationer av Caroline Cárdenas

Lindskog & Förlag

*Till min fru Brita och hennes bror Göran som hjälpt mig
att sammanställa denna bok efter min stroke.*

Lindskog & Ullförlag
www.lindskogforlag.se
Stockholm

© Tommy Karman 2024
© Illustrationer: Caroline Cárdenas
Omslag: Magnus Hörberg
Grafisk form: Lennart Lindskog

Första upplagan, första tryckningen
Tryckt i Lettland 2024

ISBN 978-91-89296-07-7

INNEHÅLL

hennes blick	9
vinden	11
evig undran	12
längtan bort	16
kulturarvet	18
för öfridens skull	20
onda aningar	23
tidens ekon	25
främlingen	27
ovals sken	30
brutalt uppvaknande	32
de små jättarna	34
vi står blickstill	37
lagunen	41
hemliga sällskap	44
vända bort blicken	47
ögonen blixtrar	50
ryssjättan	52
”fy fan, vilket ställe ...”	59
nedklottrade skisser	63
järnbåtens återkomst	67
hämnden	71
maskernas spel	73
beslut	75
en rostig ångare	77
västlig vind	82
eddie constantine	85
flykten	91
vårt första hem	95
stundens allvar	98

havens barn	104
fler rymningar	110
jordkällaren	116
isen låg ännu kvar	121
upptäckten	124
vinden vänder	131
hennes blick	135

hennes blick

Eftermiddagssolen ligger lågt i mitt arbetsrum och bildar spelande skuggor över golvet. En första antydning till vår känns i luften. Veckan går mot sitt slut. Om en stund får jag besök, ännu en anställningsintervju, förhoppningsvis den sista.

Jag har lyckats övertyga ledningen om att vi behöver någon som håller ögonen på våra konkurrenter. Vi vet för lite om deras ambitioner och göranden. Våra produkter anses vara de bästa, men ungdomen väljer ändå bort oss.

Jag bläddrar i mina papper med ansökningar och läser förstrött ”lätt att samarbeta med”, ”ser möjligheter och inte hinder” i all oändlighet, som direkt plankade ur kvällstidningarnas råd till arbetslösa akademiker.

Jag tittar i hennes ansökan. Den är annorlunda skriven. Luckor här och var visserligen, möjligen för att dölja någonting.

Jag har sett det förr, och då hamnar de direkt i papperskorgen. Men det finns något lockande och nytt. Tönen, djupet och språket fångar mig.

Det plingar till, jag rafsar nödtorftigt ihop pappren till en hög, rättar till slipsen och tar en Läkerol. Hon är i min ålder, lång, och det mörka håret ligger oklanderligt ner åt sidan och döljer halva ansiktet. Hon är påfallande vardagligt klädd i jämförelse med de moderiktiga tjugofem- till trettioåringar som varit här tidigare och viftat med färskare betyg från Handelshögskolan.

– Vad det svårt att hitta? flyger det ur mig.

– Nej, inte alls. Har varit ... har bekanta några kvarter bort ...

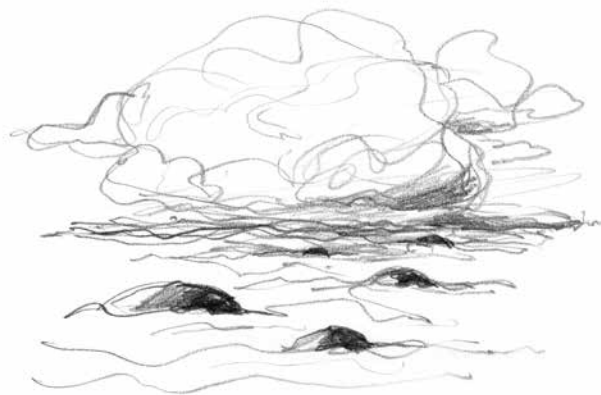
Jag ställer fram en kopp kaffe. Hon tar en mun och darrar en aning på handen. Till min förvåning plockar hon upp den allra senaste handdatoren från en av våra konkurrenser, den jag läst om, men aldrig sett. Jag kan inte dölja min förtjusning, och hon ser leende på mig.

– Får jag ...?

Det går som en stöt genom mig. Jag förs på bråkdelen av en sekund tjugo år tillbaka i tiden. Till ön.

– Men det är ju du, säger jag.

– Jag kände igen dig direkt, svarar hon.

vinden

Hård kuling. Vinden bildar svarta ränder i havsytan. Det blänker till då och då när solen för en sekund tränger igenom molnen. Jag omsluts av vinden som bildar en osynlig mur mot omvärlden.

Jag hoppar från sten till sten. Jag får en impuls att känna på vinden, dess bärkraft och styrka. Jag knäpper upp jackan och för ut dess sidor med raka armar, som vingar. Lutar mig lätt framåt, lite till ... lite till.

Ivrig av friheten lutar jag mig ytterligare en liten bit. Med täspetsarna mot stenen låter jag vinden bära mig.

evig undran

Vår ö ligger en bit ut i fjärden tillsammans med ett tiotal andra öar. Några av öarna har en gång i tiden haft en bofast befolkning, fiskare, lotspersonal och säljägare, ett isolerat och hårt liv långt från stad och land. Öarnas historia är ännu inte skriven, även om självaste August Strindberg en gång i tiden stävade ut i den södra farleden förbi Båkharen och Leharen och hänförd diktade några rader om Gävlebuktens rika blomsterflora.

Vi bodde där varje sommar från tidigt femtiotal och många år framåt. Samma dag som sommarlovet började åkte vi iväg. Vi tuffade ut genom Gavleån, förbi alla fartygen, passerar den gamla fyren vid Fredriksskans och fortsatte vidare ut mot den öppna fjärden.

Jag står på däck och känner den saltmättade vinden i ansiktet, ser ut mot det öppna havet och blundar. Hela sommaren ligger framför mig, lockande och utforskad.

Vi springer i land, lyckliga över att slippa skola och läxor. Vi drar presenningar av jollar och ekor, plockar fram åror, master och hemmasydda segel, allt i flygande fläng.

Fram till midsommar är vi nästan ensamma på ön. Vi kan fritt gå omkring över tomter och stängsel, titta in genom fönster och välta omkull överfulla regntunnor.

När jag vaknar på morgnarna vet jag vindens styrka och riktning bara genom att lyssna. När jag hör motorljud vet jag vems båt det är. Utombordsmotorer började dyka

upp: Penta, Johnson, Seagull, Evinrude ... Alla dessa ljud finns i mitt huvud. Jag är expert på motorljud. Vi tävlar när vi hör en båt, blundar och säger vad det är för motor.

Vår båt har en tändkulemotor. Den är slitstark och krånglar aldrig. Inget ljud från en tändkulemotor är den andra lik.

Ett par av båtarna i vår vik har dieselmotorer. Hos dem är ljudet annorlunda, mer dämpat. En klassisk Petterssonbåt finns där också, lång och vacker i mahogny och med den typiska böjda bogformen. Båten är en fröjd för ögat, skärgårdens drottning.

Kajsa och hennes mamma är mest på ön av alla, från tidigt maj till sent september. Hennes pappa ser jag aldrig till.

Hon är ett år äldre än jag, tuff och smart. Jag ser upp till henne, hon har den självklara, överlägsna attityden som jag saknar. Hon vet vad hon vill, är högljudd och dominerande, men ibland också inåtvänd och dystert.

Den enda som vågar utmana Kajsa är Lilian. Hon kan med mild, smäktande stämma övertala de andra barnen för att vinna egna fördelar, och hon småljuger gärna med ett leende på läpparna. Hon kan dessutom vara slug som en orm, men låta oskyldig som en duva.

Kajsa och Lilian avskyr varandra. Kajsa gillar inte Lilians lättsamma hållning, de är sina motsatser i personligheter och läggning. Själv förstår jag inte de osynliga vibrationerna, men de är som tigrinnor i varandras närhet och försöker båda skapa allianser och få medhåll bland oss andra.

Båda Lilians föräldrar är döva, så Lilian tar ut hemmets tystnad med verbala överfall som gör oss andra nervösa. Hon växlar mellan närmanden och förnäm distans

och kräver att vi andra skall följa med i hennes svallande utsvävningar.

En dag tar hon sikte på en främmande figur som rör sig fram och tillbaka ute vid strandkanten. Det är kallt och blåsigt, och hon är på ett uselt humör.

Lilians uppenbarelse ger inkräktaren onda aningar, och han kryper ihop och trycker sig mot bryggkanten. Lilian ställer sig framför honom med händerna i midjan, trummar med ena foten i gruset.

– Var kommer du ifrån?

Hon spänner ögonen i pojken.

Han är påfallande kortväxt, och de alltför stora byxorna förstärker intrycket. Han ser ömsom på Lilian och på mig. Hans blick är vädjande och samtidigt oförstående.

– Nå ...? säger hon och tar ett steg framåt. Nå ...?

– F-från s-stan, stammar pojken knappt hörbart.

Pojken står alldeles stilla, som fastnaglad vid bryggkanten.

Plötsligt måttar Lilian ett slag och drämmer till pojken rakt över kinden. Pojken faller kvidande till marken och för handen mot kinden.

– Så går det när man springer här och kaxar, säger hon och skvätter för säkerhets skull en skopa blött grus över den liggande pojken.

Kajsa hatar Lilians beräknande sätt och talar vitt och brett om hennes falskspel. Samtidigt har de båda sina trogna anhängare bland oss andra. Det bildades två löst sammansatta grupper på ön, där några av oss rör sig lite hursomhelst mellan dem.

Men Kajsa gillar även att dra sig undan och vara för sig själv. Plötsligt kan hon utan ett ord ge sig i väg. Det är som om hon behöver hämta luft, eller så blir hon bara

uttråkad och finner vår närvaro barnslig. Hennes smarta självklara attityd går hand i hand med en högdragen gåtfullhet, två oförenliga motsatser som hon pendlar mellan.

längtan bort

Ibland önskade jag mig bort från småttigheter och tristess, kylan på morgonen, fukten i sängen, oljelampans svaga sken och den evinnerliga nordanvinden ...

Hustaket blev min räddning när livet kändes alltför besvärligt. Jag klättrade upp i en gammal ask och svingade mig den vägen upp på taket. Där kunde jag sitta och röka tjuvgods, bläddra i Clas Ohlsons katalog och läsa om ångmaskiner och elektriska motorer. Hade jag tur kunde jag dessutom titta på flickor i någon postorderkatalog som jag tagit av mamma.

Ibland låg jag likt Mark Twains Huckleberry Finn på rygg, tittade på himlen och fantiserade mig bort. Det var ingen som kunde se mig. Taket var mitt hemliga tillhåll, min räddning från tjatande mammor och fnissande småjäntor.

Papporna var för det mesta i stan och kom bara ut på veckosluten. Vissa av dem drack brännvin, ramlade i vattnet på fyllan och körde på grund, allt medan deras fruar gestikulerade och skällde på dem.

Vår ö har aldrig haft någon bofast befolkning och stod obebodd ända till slutet av trettioalet. Den som först förtöjde båten vid den snåriga stranden var Henriks pappa. Han trevade sig upp mot öns högsta punkt och stod säkert hänförd inför blomsterprakten i det orörda landskapet. Kanske såg han redan då det lilla röda huset framför sig som efter ett par år skulle stå färdigt på ön.

På öns södra sida fanns en stor sten. Den var stor som ett hus och fanns utsatt på äldre kartor som ett sjömärke. Någon gång på fyrtioalet sprängdes den i bitar.

Kanske stod Henriks pappa där och betraktade de vassa sprängstenarna som låg utspridd över stranden. Stenblocken är så stora att de inte kunnat transporteras bort. Många försök har gjorts, men de spetsiga stenarna har blivit liggande där de en gång slumpmässigt hamnade. Stenarna blev med tiden ett tillhåll för oss stojande ungar.

Efter hand byggdes flera hus på ön, och den blev med tiden en plats för sju sommarboende familjer. Ett litet sommarsamhälle mitt i Gävlebukten omgärdad av de två farlederna som leder in mot staden.

Många arbetare från massafabriken letade sig ut till öarna på somrarna, där de byggde provisoriska skjul och tillbringade sin semester. Sommaren därpå kom de tillbaka och byggde vidare på sitt skjul om det stod kvar.

Någon gång på 70-talet började folk försöka få äganderätt till sina stugor och tomter, och efter många turer gav kommunen dem rätt till sina hus.

kulturarvet

En bit norrut från vår ö ligger en kilometerlång kustremsa som är en del av fastlandet. I folkmun kallas remsan för Norrlandet och ligger naturskönt mot söder med hela den inre fjärden av Gävlebukten i synfältet.

Skeppsredare, affärsmän och en kvarvarande fiskarsocietet byggde en gång i tiden sina villor och residens där. Det är villor med glasverandor och torn, väl tilltagna gräsytor med lummiga lundar, tennisbanor och porlande små vattendrag.

Vid stranden finns stenbryggor med båtar skyddade av vågbrytare av betong. Och där finns ett segelsällskap med klubbhus, takkronor och festvåning.

Utan tvivel har Norrlandet givit stadens grosshandlar-epok ett ansikte. En del anser att bebyggelsen på kustremsan utgör ett viktigt kulturarv.

På söndagarna var det regattor utanför Norrlandet, och fjärden fylldes av segel- och åskådarbåtar. Vi barn kunde höra startskotten som osynliga men ljudliga länkar mellan våra olika världar.

Livet där var något helt annat än det på våra öar med enkla stugor, vedspisar, järnkaminer och båtar med rykande råoljemotorer. På ett avstånd av bara ett par kilometer levde man ett helt annorlunda liv.

Hos oss befolkades öarna av arbetare från massafabriken, porslinsfabriken och småföretag. Några strävsamma fiskarfamiljer fanns där också, och några ättlingar från forna tiders seglande lotsar.

Kulturarv? Jag minns när vi skulle lägga till vid en brygga vid Norrlandet för att köpa glass. Ur en villa kom en kvinna springande över den välklippta gräsmattan och skyndade ner mot bryggan. Hon gestikulerade och pekade och visade tydligt att vi inte fick lägga till vid bryggan.

Vi vände tysta ut med båten igen, och jag var ytterligt besviken över att vi inte fick komma i land till den hägrande glassen. Jag kände mig också förnedrad och skamsen.

Långt senare, när jag visste mer om samhällets oskrivna regler, förstod jag att man ville ha en oas för sig själva på Norrlandet. Ett ställe där man kunde vara tillsammans och bekräfta sin betydelse inför varandra, spegla sig, hälsa artigt på grannfrun och byta några ord över staketet. Och ge varandra komplimanger och kommentera den nyinköpta bilen och världsläget förstås.

På söndagarna hade man träffar där man lyssnade på poesi och kammarmusik. Och ibland hade man små utställningar om sekelskiftets Paris och om Toulouse-Lautrec, om hans porträtt av dåtidens kabaréstjärnor och glädjeflickor. Den lilla överklassen försökte på ett rörande sätt efterlikna en livsstil de läst om, hört talas om eller bara drömt om. I sin iver att bli som dem, att erövra en sagovärld fjärran Norrlandet, ville man inte kännas vid en båt som lika gärna kunde vara ett flyktingekipage från efterkrigstidens Estland.

för öfridens skull

Han är öns byggare, Egons pappa, allvetaren, ständigt behjälplig när något skall fixas, en brygga repareras eller en båt tätas.

Han är den enda på ön som är politiskt intresserad, och hans bokhylla är fylld med litteratur på svenska, engelska och tyska.

Jag var fascinerad över hans överfyllda bokhyllor. Studerade titel efter titel och gjorde egna ordrim efter böckernas namn. Staplade dem på varandra eller efter varandra. Skrev långa listor med titlar.

Jag minns särskilt en bok av Caryl Chessman, *Dödscell 2455*. Chessman genomled 4 322 dagar eller nästan 13 år innan dödsdomen blev verklighet. Hans blick på bokomslaget finns ännu inom mig, etsade på något sätt fast sig i mitt inre. Jag tyckte oerhört synd om honom i hans väntan på den oundvikliga domen, och jag fantiserade över hans liv i den trånga cellen.

I bokhyllan fanns även en tjock biografi om Leonardo Da Vinci. Jag fängslades av hans teckningar på dissekerade kroppar av brottslingars lik.

Över skrivbordet hade Egons pappa en affisch med texten: "Ner med auktoriteterna!" En affisch med svart och röd bakgrund. Så småningom förstod jag att han var med i Syndikalisterna, ett för mig då obegripligt ord.

Hemma hos mig pratades det nästan aldrig politik. Det enda minnet jag har av ett politiskt uttalande var när pappa lyssnade på ett radioprogram om Adolf Hitler. Jag

minns att han med avsmak kommenterade den skrikiga stämman och sa: "Det är likadant här, men man skjuter inte varandra. Man skäller på varandra istället".

Farsan var starkt misstänksam mot allt vad myndigheter och föreningar hette och betraktade dem som fientliga arméer mot hederligt arbetande människor. Han buntade gärna ihop dem med allehanda gudfruktiga sammanslutningar.

Egon är ett par år yngre än mig. De få gånger jag var hemma hos honom var då han eller hans syster hade barnkalas. Det var tillställningar hans mamma skötte. Hon bakade bullar och kakor och serverade saft och tårta, och vi var mer eller mindre tvingade att gå dit, "för öfridens skull".

Egon var tekniskt begåvad och hade byggt en fullt fungerande ångmaskin som han monterat i en båt av balsaträ.

Han är en särpling bland barnen på ön, men charmig och formbar som en tennsoldat. Och tanterna på ön älskar honom.

Han gillar inte segling eller pojklekar av det mer vilda slaget, utan sitter hellre försjunken i senaste numret av Teknikmagasinet eller bygger med sitt Meccano.

Hans lillasyster Inga-Lisa har kolsvart tovigtt hår, som hemmagjorda dreads ungefär, och med sina mörka ögon är hon inte lik någon annan. Ibland hörde jag ett viskande om "ökting". Jag visste inte vad ordet betydde, men det lät inte som något bra.

Eftersom hon inte har några jämnåriga att leka med söker hon upp de större flickorna. De tar motvilligt emot henne, men kan vara väldigt elaka mot henne. Hon är mycket påhittig, vilket de andra flickorna inte är sena att